

VAN DE REDACTIE.

Tweeërlei publiek?

Het is een groot genot te mogen constateeren dat, hoe ongunstig ook nog vrij algemeen wordt geoordeeld over den letterkundigen smaak van het Nederlandsch publiek, in de laatste jaren verscheidene echt litteraire kunstwerken dankbaar zijn ontvangen en dat nu eens niet alleen door de kritiek. Boeken, waarvan de lektuur lang niet gemakkelijk is en van welker schoonheid maar niet de eerste de beste kan genieten, zijn zoowel gelezen als geprezen. Ze zijn druk verkocht en blijven gevraagd. Meer dan vroeger leest men weêr verzen en het is merkwaardig dat niet meer de eenvoudigste, niet meer de huiselijke-haard-poëzie algemeen in den smaak valt, maar dat ons publiek dankbaar heeft geluisterd naar hoog-harmonische smartzangen en dat het heeft genoten van groote gedichten zonder gemoraliseer en zonder opzettelijk daarin gebrachte stichtelijkheid.

Niet alleen hebben wij een nieuwe litteraire kunst gekregen; maar, Godlof! ook een jong, enthoesiastisch publiek om die kunst te begrijpen, te waardeeren, aan te moedigen. Het is alsof een ander geslacht den toon aangeeft, waar over het succes van een boek staat beslist te worden. Vroeger kon een schrijver niet buiten de bescherming van de alleszins eerwaarde mannen, die aangesteld zijn als bewakers van de zedelijkheid. Zij konden — op hoogst enkele, den regel bevestigende uitzonderingen na — een auteur met gevaarlijk schijnende beginselen, een auteur zonder wat in hun oog was: frischheid, gezonden humor, aanbevelenswaardige denkbeelden over het Leven en de Hoogere Macht, vrij wel beletten ooit populair te worden. Er bestond, in ons vaderland, een occulte censuur, die geen boeken liet verbranden, maar beschimmelen.

Thans vonnist een geheel ander soort van menschen. Geloof maar niet dat wij, de critici van beroep, dat zijn. Het publiek stoort zich niet aan de appreciaties der beoordeelaars, ten minste lang niet altijd. We zijn het dan ook maar zelden eens. Doch, al zijn we dat, bij uitzondering, omtrent een nieuw werk van beteekenis, het publiek gaat zijn gang boven onze hoofden heen of onder onze wijsheid door. Het laat menig algemeen geprezen werk links liggen en koopt, in duizenden exemplaren, door ons allen voor prulwerk uitgemaakte romans of gedichten. Alle critici van gezag bij elkander houden geen enkel levensvatbaar werk er onder.

Het litterair ontwikkeld publiek breidt zich meer en meer uit.

Waarom moeten wij dit toeschrijven?

Aan het onderwijs? Misschien wel voor een gedeelte. Maar het onderwijs alleen kan niet den litterairen smaak hebben doen herleven. Bovendien, hoe zouden onze jongere leeraren en andere onderwijzers gekomen zijn aan dat enthoesiasme voor de nieuwe kunst, dat de meesten hunner kenmerkt?

Ik geloof dat men tevergeefs naar een verklaring zou zoeken. De wedergeboorte van den letterkundigen smaak zat in de lucht en onze litteraire kunst heeft zich plotseling verheven tot zulk een hoogte, dat men niet al te optimistisch behoeft te wezen om haar met fierheid te durven vergelijken met die der door hun moderne letterkunde vermaarde volken.

Er zou een belangwekkende studie te schrijven zijn over de meermalen herdrukte werken, die tusschen 1885 en 1898 zijn verschenen. Daarbuiten vallen dan alle oudere boeken, die steeds worden gelezen; doch misschien het allerminst door het jongere geslacht. Men zou moeten nagaan welk soort van romans, gedichten, studies door het publiek nog altijd weér worden gevraagd en dan zien op te sporen waarom deze werken populair werden en anderen niet. Wij kunnen over het vraagstuk alvast dit zeggen, dat de schrijver van zulk een studie wel zijn compliment zou mogen maken aan onze lezers voor hun groote belangstelling in de meest verschillende genres. Met graagte is geluisterd naar iederen zanger, die maar een nieuwe wijs ten beste kon geven; met dankbaarheid heeft men zich laten onderwijzen in subjectief-litteraire kritiek, in hypnotisme en suggestie, in poëtische staathuishoudkunde. . . . Van allerlei roman-genres heeft men kennis genomen: realistische, psychologische, fantastieke, politieke, vrouwenquaestieuzen, socialistische en vooral auto-biografische.

Wie zou, om maar één voorbeeld te noemen, vóór eenige jaren hebben durven verwachten dat van een boek als „*De roman van Bernard Bandt*” binnen enkele maanden een tweede druk zou noodig zijn? Hoe nu? Geen intrige, geen moralisatie, geen beschouwingen, . . . enkel maar een stuk leven van een in niets buitengewoon jongmensch met de grootste uitvoerigheid beschreven. Zou men reeds lang in staat zijn geweest zulk een werk te bewonderen enkel om de kunst: om de waarneming, het volmaakte weergeven, het streng in den toon houden, de geweldige realiteit? Bewijst niet het succes van dit boek in welk opzicht de smaak van ons publiek is veranderd? („*Metamorphoze*” noem ik niet, omdat het succes van dit werk aan bijkomende omstandigheden zou kunnen worden toegeschreven. Dat wordt door velen beschouwd als een biografie van den beroemden auteur. Bernard Bandt is maar een kantoorheer.)

En, met dien *roman van Bernard Bandt* herdrukt men de hoogst merkwaardige „*verhalen*” van den heer C. van Nievelt en roept het publiek om nieuwe drukken van *Hilda van Suylenburg* en *Barthold Meryan*, romans, die onze vrouwen lezen als ware evangeliën voor dorstenden naar sociale rechtvaardigheid. En, met dat alles, blijft men luisteren naar het donderwoord van den letterkundigen Thor, het zacht vermaan van den edelen droomer van Eeden, het mooie-woorden-spel van Couperus, de Gij zelf weet hoevelen nog meer een gretig oor vinden.

* * *

Zoo is nu het publiek, dat leest.

Maar er bestaat ook een dramatische letterkunde, die het publiek moet genieten in den schouwburg.

Ik voel dat gij nu reeds protesteert.

„Er bestaat een dramatische letterkunde? In ons land? Bedoelt u soms die stuk of wat moderne tooneelwerken, die men, slecht voorbereid, zoo nu en dan ereis opvoert als de kas het toelaat een waagstuk te ondernemen? Bedoelt u die werken van begaafde auteurs, waarom het publiek, op een zeer enkele uitzondering na, geen zier geeft en die 't schoorvoetend gaat zien met het idee dat ze wel heel ver beneden duitsche kluchten en fransche kijkstukken zullen staan? Noem ze maar gauw op en laten we dan over wat anders gaan praten.”

Niet waar, iets dergelijks komt in u op?

Ik spreek u niet tegen. Ik vraag alleen maar hoe ter wereld het mogelijk is dat een publiek belang stelt (en zeer veel) in allerlei letterkundige kunst-uitingen, dat het geleerd heeft zuiver litterair werk evenzeer te waardeeren als geschriften, waaruit direct wat te leeren valt en dat het naar den schouwburg gaat met geen hooger wensch dan waarvan het kind beziel is, dat naar een poppenkastvertooning mag of een onontwikkeld mensch, die naar een slachtplaats trekt om naar 't varkenskeelen te gaan zien. Men wil zich slap lachen of tot water huilen of mooie pakjes en mooie décors gaan bewonderen. Waar laat ons publiek toch zijn letterkundigen smaak als het naar de komedie gaat? Let eens op wanneer er een roerend treurspel wordt gespeeld, een beroemd stuk, dat men toch kent uit de recensies. Zoodra zegt een der bijpersonen niet het allereenvoudigste, gewoon-natuurlijke woord, niet precies even somber als de rest, of het publiek, dat herademt, meent dat er nu wat „leutigs” komt en doet door zijn vervelend gelach het ergste van zijn bevattingsvermogen denken. Komt iemand onvorbereid binnen, waar eenige personen in diepe verslagenheid bijeen zitten, en vraagt hij dan: „Wat is er gebeurd, dat jelui zoo droevig zitten te kijken?” dan is de minste verbazing in zijn stem voldoende om een groot deel der toeschouwers bij zoo'n vraag te doen proesten.

Onze acteurs weten dat wel en zijn aan dergelijke uitingen al gewend.

Men zou een lange lijst van voorbeelden in dezen geest kunnen aanhalen.

Trouwens, het repertoire, beschouwd in verband met de schouwburg-exploitatie, bewijst voldoende wat ons publiek in de komedie komt zoeken.

Waar zijn nu de honderden, die van kunst-litteratuur genieten kunnen? Zij zouden goede stukken zeer zeker op het repertoire kunnen houden en van hun belangstelling zou ons tooneel grootendeels kunnen bestaan.

Waar zijn ze?

Meestal zoekt men die litterair ontwikkelden tevergeefs, ook als er een goed stuk wordt gegeven, zelfs indien er een oorspronkelijk Nederlandsch stuk gaat van een beroemd hollandsch auteur. Verwijt men hun die onverschilligheid, dan krijgt men ten antwoord dat de opvoering van een mooi stuk, dat zij hebben gelezen, hun niets dan teleurstelling baart en dat zij geen kennis verlangen te maken met een mooi stuk door tusschenkomst van een Nederlandsch tooneelgezelschap, omdat de vertolking te laag staat en hen toch zou beletten van het mooie te genieten. Of wel, zij houden nu eenmaal niet van de komedie.

Het eerste beweren is gelukkig meestal zeer onbillijk

Een nagenoeg volmaakt tooneelgezelschap bezitten wij niet. Maar verscheidene troepen zijn tot heel aardig wat in staat.

Het tweede is doorgaans een vermomde herhaling van het eerste. Het litterair ontwikkelde publiek houdt wel degelijk van een goede komedie-voorstelling; maar het is vaak teleurgesteld en heeft den moed opgegeven.

Er is dus tweeërlei publiek. Het allerbeste leest veel en gaat niet naar den schouwburg; het minder goede leest minder en vooral minder goed en gaat naar de komedie om zich te vermaken. Het allerminst wordt *kunst* gezocht in onze schouwburgen.

De vraag is of dit anders kan worden?

Ik geloof het zeer stellig. Maar, natuurlijk, *niet* indien het beste deel van ons publiek blijft voortgaan met zich te onthouden en zijn sympathie te weigeren aan elk loffelijk streven. Veel meer zouden onze tooneelbesturen doen, wanneer zij maar konden rekenen op de belangstelling van dat betere publiek, dat toont met de nationale letteren zoo veel op te hebben. Evenmin als ooit onze letterkunde tot den tegenwoordigen bloei zou zijn gekomen, indien het publiek zich onverschillig was blijven betoonen voor het streven der jongeren, evenmin kan er ooit verbetering komen in onze tooneeltoestanden, zoolang het streven van de beste gezelschappen enkel onverschilligheid, minachting en wantrouwen ontmoet bij hen, voor wie juist naar het betere wordt gestreefd.

Oorspronkelijke stukken krijgen we bij uitzondering, tot nog toe. Natuurlijk! Onze auteurs weten wel dat zij de besten niet in de komedie zullen aantreffen en hun werken zullen worden ontvangen door altijd hetzelfde en helaas verre van ideale schouwburg-publiek. Er is geen leven in de dramatische kunst ten onzent!

Hoe werkt men nu op die velen, aan wier onverschilligheid ons tooneel lijdt als aan een gevaarlijke, chronische kwaal? Ik zou denken dat een enkele, jaarlijksche uitvoering, met zeer veel zorg voorbereid, waaraan de allerbesten onzer tooneelkunstenaars het een eer zouden rekenen deel te nemen, al vast menig belangstellende zou trekken. Velen zouden dan in de gelegenheid wezen te zien wat kan worden gepraesteerd door diezelfde artiesten, die zich in den regel zóó moeten overwerken dat goed voorbereid werk van hen niet te vergen is, terwijl verschillende, onder onze vele gezelschappen verdeelde krachten dan een geheel zouden vormen, waardoor men zien kon wat er wel is voor zéér goeds. Misschien zouden die uitvoeringen meer en meer kunnen worden herhaald en bewijzen, na vele proefnemingen, dat er een élite-gezelschap te vormen zou zijn.

Dat bestaan van tweeërlei publiek: het goede, dat alleen leest en het middelmatige, dat onze tooneelgezelschappen doet bestaan, is een abnormaliteit.

Wie daartegen betere middelen weet dan ik er een aangaf, spreke.

Want ons mooi letterkundig leven is incompleet zoo lang ook niet het tooneel tot bloei komt.

F. L.